

Imre Ress o Franu Kurelcu med Hrvati u Zapadnoj Ugarskoj

I.

Fran Kurelac je gradišćanskim Hrvatom prvi znamenitiji¹ sakupljač narodnih jačak. On je 1846. i 1848. u općenarodnjačkom, točnije ilirskom oduševljenju kot siromašan študent došao med zapadnougarske Hrvate prikupljati narodne jačke, ke su se pak 1871. i pojavile u Zagrebu². Kurerac je došao med zapadnougarske Hrvate u jednom vrimenu, kada je politička situacija bila nabita pukšenim prahom i škakljiva tajna policija pratila svaki korak i vlast se je bojala svake pojave nacionalnoga karaktera. Tako je lako razumljivo da dokle je četirimisečno putovanje 1846. prošlo u relativno mirnom vrimenu prez većih političkih problemov je revolucionarno i burno 1848. ljetu završilo za Kurelca dramatično u hrvatskom Novom Selu na Hati i u uzi u nimškougarskom Ugarskom Starom Gradu. O Kurelčevom putu smo iz njegovoga opširnoga putopisa *Iz mojega života i putovanja po Ugrskih Hrvatih* u njegovoj knjigi prilično dobro upućeni. Neke su tvrdnje do danas dosta mutne a policijski protokol preslušavanja dugo zaman iskali u županijskom starougarskom arhivu. A onda, na jednoč su se otvorila vrata u Budimpešti, kade je zapis slučajno našao Kemljanac Imre Ress³, sudjelač Ugarske Akademije znanosti i umjetnosti i dao prikaz u znanstvenom zborniku *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara*⁴.

II.

Fran Kurelac (1811.-1874.) je porijeklom iz Bruvna u Liki i po svemu bio nemirna duša po školovanju i po peljanju svojega života. Po gimnaziji u Karlovcu i Gracu ide na više škole u Beč, Budimpeštu i Prag, u prvom redu da uči i proučava jezike od kih je poznavao cijeli red. U Beču je 1840. kratko vrime u službi Vuka Stefanovića Karadžića (1787.-1864.) s kim si je dilio u duhu svojega vrimena zanimanje i ljubav za narodne jačke/pjesme, zbog čega 1846. i 1848. duže vrime putuje po Zapadnoj Ugarskoj da prikupi (gradišćansko)hrvatske narodne jačke. Na tom putu ga je u Mošonskoj županiji zatekla ugarska revolucija 1848., ugarski panduri uhapsili i po četrdeset dani zatvora i procesu špijunaže je jedva spasio živu glavu. Od 1849. je zaposlen kot profesor za različne jezike na Rijeki i u Đakovu. U to vrime osnuje svoju Riječku filološku školu na bazi etimologije hrvatskoga jezika, ki smjer dojde u oštre sukobe sa Zagrebačkom jezičnom školom, ka je propagirala Karadžićev unitarizam. I državna policija i školske pretpostavnosti su ga držali na oku i 1854. otpustili iz školske službe da bi ga djakovački biskup Strossmayer namjestio na svojoj teologiji kot profesora za staroslavenski. Izabran je za redovitoga člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Objelodanio veći broj knjig, med njimi i autobiografskoga karaktera, pak i naše jačke.

---

¹Po Kurelcu su brojni muzičari/muzikologi, književnici, etnologi, zainteresirani istraživači iz stare domovine i redov dijaspore zapisivali, sakupljali narodne jačke med zapadnougarski, danas gradišćanski Hrvati sve do danas, med njimi i vrlo ugledni kot su Ivan Kukuljević, Fran Kuhač, Milovan Gavazzi, Vinko Žganec, Miroslav Vuk, a da ni ne spomenemo one iz redov gradišćanskih Hrvatov.

²Fran KURELAC, *Jačke ili narodne pjesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah Šoprunskoj, Mošonskoj i Želěznoj na Ugrih*, Zagreb 1871.

³Imre Ress je rodjen Kemljanac, u 69. ljetu života, sveučilišni študij u Budimpešti na Eötvös Loránt Tudományegyetem i Friedrich-Schiller-Universität Jena, CSc (1994.), priznat i poznat ugarski arhivar i povjesničar. Do sada objelao brojne teme u odnosu Ugarske i Hrvatske.

⁴Imre Ress, *Fran Kurelac és a nyugat-magyarországi horvátok nemzeti mobilizásának kísérlete 1848 tavaszán*. 351-365; *Fran Kurelac i pokušaj nacionalne mobilizacije Hrvata u Zapadnoj Ugarskoj u proljeću 1848. godine*, 388-401, u *A horvát-magyar együttélés fordulupontjai/Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara*, Budapest 2015.

III.

Zna se da Kurelac nije spadao med bogatuše i stalno bio u materijalni poteškoća. O takovi poteškoća nam svidoču pisma iz Kisega 1846. i Požona 1848. Ljudevitu Gaju⁵, njegovo zaposlenje kod Vuka Karadžića u Beču i drugi životopisni podatki. Arhivar Ress piše da mu je put u Zapadnu Ugarsku financirao neki izdavač knjiga (u Beču), međjutim iz pisma is Kisega 12. 8-bra 1846. moremo doznati: *Putujem, te mi ono 40 forintij Venediktovich⁶ nestiče, da obidjem sve kraje hrvatske po Ugrskoj, a rad sam, da se ime hrvatsko timi pësmami neokalja, nego da nam budu na čast.* U tom istom pismu se spomenu Janko Drašković⁷ i Zdenčaj⁸ va Zagrebu, ki su ga možda isto podupirali u tom poslu. Ress iz protokolov preslušavanja rekonstruira još bečanskoga knjižara Alberta Wenedikta, Ruse Mihajla Fjodoroviča Rajevskoga, dekana na ruskom poslanstvu u Beču i Aleksandra Dimitrijeviča Četkova, ruskoga generala, kojega je ispratio u Veneciju. I ime Venediktovich isto pokazuje na rusku vezu.

Kurelac je već 1833. čuo prilikom svojega putovanja Moricu Fialki⁹ u Bečko Novo Mjesto za zapadnougarske/gradišćanske Hrvate kada mu je kučiš na putu rekao *tu su Vam vaši Hrvati.* Ostvario je iz ilirskoga oduševljenja svoju nakanu pobiranja jačak 1846. i 1848. U prvoj, dužoj etapi je obišao hrvatska sela u županija Vaš/Željezanska i Šopronska. (Nažalost se nigdor od etnologov nije bavio s tim putem i našimi seli u to vrime!). Druga mu je etapa bila u protuliću 1848., za vrime ugarske revolucije u Mošonskoj županiji, to su sela: Bijelo Selo, Bizonja, Čunovo, Gieca, Hrvatski Jandrof, Novo Selo, Pandrof, Raušer¹⁰, Rosvar. Početkom aprila je još u Beču da pozdravi hrvatsku saborsku delegaciju¹¹, ka je ponijela peticiju kralju. Od sredine aprila je pak na terenu. U to vrime je politička situacija med Madjari i Hrvati bila već zavrućala, tako je Kurelac prilično friško došao pod sumlju hrvatskoga špiona, uhapšen i stavljen pod sudsku istragu Mošonskoga županijskoga suda. Prijavio ga je sudu novoselski furman Gašpar Korlat, ki je imao dobre veze županijskoj upravi u Starom Gradu, a optužba je bila huskanje protiv Ugarske i sumlja propagande širenja panslavističkih idejov. Sudstvo je vrlo temeljito ispitalo po hrvatski seli cijelu situaciju i došlo nakon 40 dnevnoga zatočenja do osvidochenja, da optužba nije dovoljna za proces. U tom su igrale ulogu mišljenja i dobra naklonjenost podžupana Lajoša Krónera i odvjetničkoga zamjenika Miklósa Pintéra, ki su po

---

⁵Dr. Velimir Deželić, *Pisma pisana Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828.-1850.)*, Zagreb 1909, Građa za povijest književnosti Hrvatske, knj. 6, pisma br. 104. i 105.

⁶Znamo za jednoga Venediktovicha, Tadeusz/Taddey Bulharyn/Bulgarin (1789.-1859.), ruskoga pisca i žurnalistu, samo nije potvrđena Kurelčeva veza s njim.

⁷Grof Janko Drašković (1770.-1856.), prvak narodnog preporoda. On je svojim djelom *Disertacija ili Razgovor ...*, 1832. dao politički, gospodarstveni i kulturni program hrvatskomu narodnomu preporodu.

⁸Nikola Zdenčaj (1775.-1854.), odvjetnik i bilježnik križevačke županije, hrvatski poslanik u Ugarski sabor (1830.), zagrebački veliki župan (1838.-1844.), jedan od osnivačev Hrv.-slavonskog gospodarstvenog društva.

⁹Moric Fialka (1809.-1869.), austrijski oficir i učitelj češkoga jezika na Vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu. Uputio brojne slaviste, istraživače i sakupljače narodnoga dobra Hrvatom u Zapadnoj Ugarskoj. I sam je sakupljao jačke i objelodanio članak o zapadnougarski Hrvati u časopisu „Kwěty“ 1842. u Pragu.

¹⁰Asimilirana ili od asimilacije ugrožena sela.

¹¹Hrvatska saborska delegacija – politička peticija cesaru i kralju o položaju Hrvatske unutar Monarhije, zaključena u 30 točki u hrvatskom saboru u Zagrebu pod naslovom *Zahtěvanja naroda* s nalogom da se uruči u Beču kralju, kamo se je 29. marca odvezla hrvatska delgacija od 400 ljudi na čelu s Ljudevitom Gajem. Bila je prez uspjeha.

svemu stajali u opoziciji Kossuthovim procjenama i govorima o Hrvatskoj u ugarskom saboru u Požonu. Svakako nam ali daje povjesničar Imre Röss podrobniju i dragocjenu sliku raspoloženja u naši seli u Mošonskoj županiji.

Iz Rössove analize vidimo:

1)Kurelac je po svjedočanstvi morao biti jako zauzet od sebe samoga i svoje ilirske misli pretirano širio vrlo kategorično med hrvatskim stanovništvom, ko je živilo i moralo najti svoj modus vivendi med većinskim nimškogovorećim i malobrojnim mađjarskim stanovništvom u njevi jeziki. Svi su imali po svojoj školovanosti dobro izgradjeni hungarus-svist¹², t.j. osvjedočenje o političkoj svrhovitosti velike svetošćefanske Ugarske i nisu bili dobro upućeni u sukob Mađjarov s Hrvatima.

2)Kurelac, unatoč svojega dosta dugoga boravka med Hrvatima Željezanske i Šopronske županije, nije upoznao u dovoljnoj mjeri mjesne prilike i mentalitet Hrvata – ada zapadnougarskih Hrvata. On je, izgleda iz nekoga osvjedočenja liberalnijega hrvatskoga društva ili iz vlašćega zaobašao čudakrat uglednu seosku pretpostavnost, farnika, učitelja, notara, ugledne seoske ljude, državne organe i direktno stupio u vezu sa seljačkim stanovništvom. Pri tom mu se nije moglo gledati kroz prste. Uz sve to i nagradjivao seljake, dicu i mlade za njevo jačenje s drobnimi krajcarima, dilio med školari i seoskim narodom kalendare Hrvatskoga gospodarstvenoga društva.

3)Najbolje se to vidi na njegovom odnosu prema hrvatskomu nadzorniku i zvanarednom poznavatelju hrvatskoga jezika i kulture, rosvarskom farniku, jurskom kanoniku Fabianu Hauszera¹³, ki je bio osvjedočen ugarski patriot, ali istotako i gorljiv Hrvat. Zalagao se je za dobro uhodanu praksu komunikacije nimškoga, hrvatskoga i ugarskoga jezika po selima a Kurelac u hrvatski seli nije kanio dopustiti i čuti zvana hrvatskoga jezika nijedan drugi¹⁴, čim je širio mutnju po selima. Kurelac nije uputio, da u naši seli nisu državni organi od važnosti nego Crikva, ka je nosila ili bar uticala indirektno i na funkcije državnih organov.

4)Kurelac se je pojavio u naši seli Mošonske županije u teškom revolucionarnom raspoloženju i korizmi, u vrijeme kada je korizma bila još prava korizma i sve se je gledalo sakrilegom što je bludilo korizmeno raspoloženje. Tako i kod giječanskoga farnika Mihe Praudića, komu je došao Kurelac ravno na Veliki Petak. Morebit da ga je dost grubo otpravio s rečenicom, da *nije prikladno u Velikom tajednu pjevati svitske/svitovne jačke*. Uopće vidimo, da Kurelac nije uvrstio veći broj vjerskih jačak u svoju knjigu, a možda ni zapisao nije vjerske, crikvene napjeve, zvana neke legendarnoga karaktera. Ada nije shvatio značaj

---

¹²*Hungarus-tudat* (magyarországiságtudat) u Magyar művelődéstörténeti lexikon középkor és kora újkor, IV., Budapest 2005, 225. [Hungarus-svist (svist o Ugarskom orsagu)].

¹³Fabian Hauszer je rođen u Rosvaru 1790. ljeta, teologiju završio u Juri 1815., od 1822. farnik u Rosvaru, ugledan kanonik Jurske biskupije, inspektor hrvatskih škol Mošonske županije. Umro u Rosvaru. 1871. Za hrvatske učitelje je sastavio i izdao *Kroatisch-deutsches Wörterbuch für Schullehrer. Mit besonderer Rücksicht auf den Dialekt der Kroaten in der Raaber Diözese...*, Wien 1858. Rječnik je sastavljen u duhu obnovljenja hrvatskoga jezika med zapadnougarski Hrvati, ada bio dobar poznavatelj Gajevih reformov. Kroničar Jurske biskupije Vince Bedy veli, da je izdao i knjižicu za bermanike i neku drugu knjigu kot putokaz za hrvatsku mladinu. Rječnik je prikazao Valentin Putanec u *Burgenländische Heimatblätter*, 1982/4,147-156 pod naslovom Fabian Hauszers „Kroatisch-deutsches Wörterbuch“ (1858) für die Schulen im burgenländisch-westungarischen Raum.

¹⁴Kurelac je u tom poslu pisao pismo latinskim jezikom jurskom biskupu Ivanu/Jánosu Zalki, objelodanjeno u *Jačke...*, XIX-XXVI.

crikvene, hodočasne jačke za zapadnougarske/gradišćanske Hrvate. A kad je u Raušeru kod farnika Luke Barilića raspravljao o celibatu onda se zaistinu napunila čaša. A u Čunovu je Ivan Gerdenić svidočio, da je raspravljao o ruskoj pomoći a tim podžigavao u Ugarskoj i tako širio strah od latentnoga panslavizma.

5) Iz sudskih zapisnika se vidi da su ga u Bijelom Selu, Jandrofu, Pandrofu i Čunovu ljudi primili i slušali rado i čuda raspravljali s njim o revoluciji u Beču, jeziku i političkoj situaciji ali mučali o mađjarsko-hrvatski odnosi. U Bizonji, Gijeci, Novom Selu, Rosvaru neprijateljski, sumnjičavo. U Bizonji je morao prenočiti čak u nekoj štalici, ar ga nisu primili na stan.

6) Žakljivija je bila Kurelčeva politička diskusija. Njegovo nagovaranje i širenje propagande moremo gledati prvim pokušajem povezivanja Hrvatov u dijaspori s matičnim narodom na političkoj razini na jedan način kakovomu bivši kmeti nisu bili učni. Svakako je kanio nagovoriti Hrvate da: a) pošalju delegaciju u hrvatski sabor u Zagrebu, b) da napišu protestpeticiju protiv ugarskih svećenikov u hrvatski seli (nije ispitano da li je bio u pravu!), c) da učitelji za hrvatska sela dostanu izobrazbu u preparandija u Hrvatskoj, d) da i zapadnougarski Hrvati prihvatu Gajevu jezičnu reformu. U Pandrofu je nagovarao ljude da e) stvoru „nacionalnu gardu” i širio, po novoseoskom Korlatu ideju, da f) te *Hrvati skoro isprašiti Ugrom gaće*, što su mu zeli uz nagradjivanje s pinezi na sudu za najveće zlo.

7) Ress daje i analizu, zač su zapadnougarski Hrvati skeptično primali Kurelčeve ideje. Bojali su se zaoštavanja situacije izmed Mađjarov i Hrvatov (do čega je zaistinu i došlo kad je ban Jelačić prestupio u septembru 1848. Dravu). Za njih je Zagreb bio daleko, nepoznat i zvana rijetkih iznimkov furmanov i cindrofskoga farnika Štefana Frančića (po predaji) ne znamo da li je ki do tada bio u Zagrebu. Nadalje je za njih bio veliki problem i financiranje puta, prenoćenja, što je i Kurelac morao uptiti, ar piše u svojem drugom pismu iz 1848. iz Požona o toj problematiki¹⁵. Ne smi se ni pozabiti, da su bili politički vezani zakonom, županijskim zakonom odakle se nisu mogli samovoljno isfuknuti.

8) Iz protokola se moru rekonstruirati imena, ki su svidočili u tom procesu ispitivanja: iz **Bijelog Sela** Sebestyén Mesznér; iz **Bizonje** Miklós Laczkó, Rozina Melszán; iz **Čunova** Gergely Kovacsics, István Gerdenits; iz **Novog Sela** Antal Belichardt, György Heltser, Gáspár Korlát, János Korlát, András Mikola, István Ronczai; iz **Pandrofa** Jakab Draksics, Mátyás Mikola; iz **Raušera** Lukács Barilics; iz **Rusovcev** Ferenc Berthold i István Sanczenbacher; i mnogi drugi, ki bi se iz potpunoga protokola mogli/morali izlupiti. Po protokolu se je ispitalo oko 50 (pedeset) peršon po hrvatski seli.

IV.

O prethodnom ispitivanju Kurelac u svoji spominki govori iz gledišća uznika a protokoli sa sudskoga stanovišća. U velikom se ali prilično dobro poklapaju u svoji sadržaji. Kurelac nije mogao znati, nije si mogao ni zapametiti sva imena svidokov (neka zgora!). Svakako se jasno vidi, da je bio dvakrat pred javnim sudom na preslušavanju, ar su po prvom odredili da se u Novom Selu i okolici moraju provjeriti optužbe, što je Kurelca zrušilo u veliku depresiju. Četire dane je štrajkao gladom. Pri prvom preslušavanju nije bilo publike nazočno ali pri drugom sudskom danu, na kraju, bili su i novoseoski svidoki nazočni, ki su ga čuvali i branili, kako on sam to veli: *er su me ljudi očevidno štedili*, ... i jedino je samo Korlat svidočio

---

¹⁵ ... *Ako bi koji školniki došli (siromahi su) postarajte se, da gděgod hrane dobiju, a što se plovonov tiče, kako da im najmite takov kvartir, gdi bi mogao dvojicu trojicu kod sebe držati, da s njimi konferiram.* ... Pismo Gaju br. 105.

hrvatski (drugačije se je raspravljalo na nimškom jeziku): *Vi ste rekli, da ćedu Hrvati Magjarom gaće podpaliti!*, što on nije ni tajao ali svidoki u toj formi nisu znali ili nisu kanili točno potvrditi. Kurelac Korlata cijelo vrijeme ne zove imenom nego kot *gušavac*, to je čovjek ki ima gutu ali o drugi svidoki iz Novoga Sela govori zadovoljstvom, sinpatično. Posebnim preštimanjem govori o predsjedatelju suda Kroneru, kojega identificira kot Nimca a ne Madjara, i sudskom poslužniku Pinteru, ki ga je sa svojom ženom podvarao izuzetnom pažnjom. On ga je čak iskao kasnije prilikom svojega boravka za nekoliko ljet u Zagrebu ali Kurelac je onda već bio profesor na Rijeki. Kod starogradskoga županijskog suda se je kod Kronera zalagao za njega Metel Ožegović¹⁶, a izgleda da je i Andrija Torkvat Brlić¹⁷ imao nekakve zasluge okolo njegovoga oslobodjenja.

Zanimljivo je kako opisuje prilike u ugarskoj uzi u Starom Gradu. Cijelo njegovo uzništvanje moremo podijeliti na dvi etape: prva, prilično čemerna etapa kada je bio skupa s obični razbojniki med jako siromašnima prilika prehrane i higijene. Druga etapa, kada se vidila već njegova preuhitrena i malovridna optužba i sudski poslužnik Pintér ga je izbavio iz uzničkoga pakla i priskbio prikladno prebivališće i dao mu knjige, leksikon o državnom uredjenju, sv. Pavla i sv. Ausgustina.

Nakon *frei* je Kroneru rekao, da kani još obajti ostala hrvatska sela u Mošonskoj županiji ali kada je u Hrvatskoj Kemlji u krčmi čuo od hrvatskih furmanov glasinu, da se u Starom Gradu spremaju na višanje jednoga hrvatskoga uzništva, dao se friško na put i vratio u Hrvatsku.

Moramo dodati još jednu misao i pitati se, da li je optužba imala kakovo opravdanje? – ako drugačije ne bar moralnu? Ne smi se zabiti na to, da su to bila revolucionarna vremena i državna uzrujanost bila na visokom stupnju. Kurelac sam je priznao da je nagradjivao jačkare s drobni pinezi (što mu se je interpretiralo za veliku krivicu), da je u novoseoskoj krčmi zaistinu govorio, da će Hrvati sprrašiti Ugrom gaće ali na sudu on to pretočio u drugo značenje, a da bi hrvatska općina mogla hrvatskoj pisati na hrvatskom jeziku, to su mu i Nimci i Ugri priznali za ustavno pravo slobode mišljenja. Odlučujuće je bilo da su ga Novoseoci kot svidoki – kot kakovi seoski cinkuš – branili i tako izbavili iz Korlatovih ruk. Kurelac sam u svojem putopisu piše: *a bilo je i takve prilike za mojega stranovanja, kdě sam koju i življu (rič) propustio nego bijaše ona iz Novoga Sela.*¹⁸ Zna se, da je Kurelac napisao anonimne proglose na Krajišnike, Slavonce, Rumune, Nimce i zapadnougarske Hrvate¹⁹, ki su

---

¹⁶Metel Ožegović (1814.-1890.), političar iz plemićke obitelji. Zastupnik Hrvatskoga sabora na skupnom Hrvatsko-ugarskom saboru (1843.-1844. i 1847.-1848.) u Požonu, kade je dobro mogao upoznati i Hrvate u Zapadnoj Ugarskoj, osebito one na Hati. Po Kurelačevom svidočanstvu su ga naši ljudi dobro poznavali.

¹⁷Andrija Torkvat Brlić (1826.-1868.), političar i publicist.

¹⁸Andrija Brlić piše 22.05.1848. Ljudevitu Gaju: *Naši žitari* (to su bili trgovci ladjari) *u Mošonu se brine za pobunu naroda, ako Hrvati Dravu predju...*, v. br. 6. pismo br. 27.

¹⁹Proglas hrvatskoga sabora Hrvatima zapadne Ugarske, 16. septembra 1848.

Izvadak iz Proglasa:

... Ako sze po vasih skolah nist hervatszki ucsit ne szmi, ako jedno szelo hervatszko drugomu hervatszki piszati neszmi, zacs je to nego zato da sze Hervat zatare? Ako sze hervatszkomu szelu vugerszki farnik da, ako sze na prodikalniczi hervatszki prodikuvati, ako sze va szpovidalniczi hervatszki szpovidati, ako sze pri masi hervatszki jacsiti ne szmi, zacs je to nego zato da sze Hervat zatare? Ako je pri gmajni vsze po vugerszki, ako vszako piszmo nora bit po vugerszki, ako goszpodsztvo pri varmeji hervatszkoja jezika ni poszlsat neche, ako pretelye toga jezika va tamnicze zapira ter na szud zove, zacs je to nego zato da sze Hervat zatare? Ako sze Bozsocsani ziz szvojum diczum hervatszki ni pominat ne podufaju, ako je

se širili kot letki i u kom poziva Hrvate iz naših županijov na peticiju u hrvatski sabor u Zagreb, predlaže i neke druge zahtjeve, čemu se oni nikako nisu mogli odazvati. A kad je vidio da naše Hrvate ne more nagovoriti za hrvatski sabor onda je Gaja, možda i Ožegovića prosio odlučno, da ga izaberu za zastupnika zapadnougarskih Hrvatov u hrvatskom parlamentu.

V.

Povjesničar Imre Röss je ovu opširnu i jako informativnu studiju o zapadnougarskohrvatski/ gradišćanskohrvatski događaji za vrijeme ugarske revolucije 1848. ljeta smjestio u debelu monografiju mađjarskih i hrvatskih historičarov skupnoga izdanja povijesnih institutov u Budimpešti i Zagrebu 2015. ljeta. Naslov knjige je ***Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara. Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura.***

Historičari znaju, da su Ugri i Hrvati od davnih vremena znanstveno – ali i jako emotivno raspravljali o višestoljetnoj skupnoj povijesti i nikada nisu mogli doći na prihvatljive zajedničke rezultate. Ako pomislimo nek na zvanaredan dokumenat skupnosti na *Pacta conventu* (ku Mađjari negiraju) ili kamo se moraju priključiti slavonske županije: Ugarskoj ili Hrvatskoj ili *corpus separatum* okolo Rijeke, onda si lako moremo predstaviti bizantnost cijele problematike, ka ima i za nas gradišćanske Hrvate određenu relevantnost za povijesno znanje žedni ljudi. Zato da bar u natuknica nabrojimo tematike u ki su i nam poznati i znameniti ugarski i hrvatski historičari znanstvenom triznošću pokušali približiti se žakljivim temam. Ne moremo opširno navesti sve autore i teme ali dati tematski pregled, a zainteresirani si moru nabaviti knjigu za temeljitiji studij, ona je pisana u ugarskom i hrvatskom jeziku. Ali mora se priznati da teme imaju svoju opravdanost u ugarskoj, hrvatskoj, austrijskoj i gradišćanskohrvatskoj sredini, ar raspravljaju našu skupnu povijest kada su naši narodi i zemlje bile E u r o p s k a U n i j a. A ako kanimo spasiti EU onda moramo povlačiti i slijediti konzekvencije naše vlašće povijesti, u njoj je ključ za našu budućnost.

---

skolnik mora na proschenye vugerszko ali nimsko odpelyat, das bi neg v Inczéd nezasli med szuszede hervatszke, zacs je to nego zato da sze Hervat zatare? Ako Nadalytzi szto i szto funat potrosu da bi neg doztali hervatszku prodiku, ako kapelan Nadalytzi hervatszki zna, ali za zshivu glavu hervatszki prodikuvat neszmi, ako vridni ljudi poniznum prosnyum ter szuznim okom pred biskupe dohajaju ali vszenek vugerszke farnike dosztavaju, zacs je to nego zato da sze Hervat zatare?.

Ako cslovik projde kroz vugerszko szelo, ko je os nedavno bilo neg hervatszko, ter ne vidi hervatszko klincsacza ki z drugimi junaki veszelo poszkakuje, ako sze ogledas za hervatszko rozsiczum, koj szu licza dvi jabuke, a nye ocsi dva szunaszca, a nozsicze kot szerncsicze, a kad jacsi kot angyelak bozsji; ako sze ti za tim szad ogledas ali nist ne najdes neg szerdito licze, licze neveszelo i va szvetak i va petak; ako tam ni vidit ruha hervatszko neg divojke noszu krizsiche na cselu, ako tam ni csuti jacsicze hervatszke neg je vsze zamuklo kot i va pusztinji, zacs je to nego zato da sze je hervatszko tamo ur zaterlo. Ako putnik pita kadi szu Hervati, a Vuger mu recse da toga nenajde, da neg sztari ljudi os neg mervu znadu; ter ako sze pri tom on szladko naszmije, a putnik pomiszli bog zna zacs sze szmije: on sze szmije zato da vech ni Hervatov, da sze je Hervatom tam ur doklenkalo. Csa je Vugru szmih i radoszt to je Hervatu szuza i zsaloszt.

Neplacste dragi bratczi, bog nam je milosztivan. On nam je dal Bana ki je Dravu presal. On je nas otacz, on bude i vas. On sze poszkerbi da vam bude laglje. Mi szmo jedna kerv, moramo sze gerlit, jedan brat drugoga pomagat, szada je puksa szveto orudje: szeda sze priblizsava sztrasan szud bozsji, szud pravicsan za narod krivicsan. Szeda szu vszi Szlovinczi kot rojeni bratczi, brat na brata pucsicze ne szpuscha, a on ki to vcsini, on je jur odszudjen i od boga i od lyudij. Z bogom nasa kerv! Z bogom nasi bratczi! dok sze vidimo.

Va Zagrebi 16. szeptembra 1848.

Jedan Hervat za vsze druge.

Tematike su podijeljene na sedam poglavljev: 1)Prvi svjetski rat i raspad Ugarsko-hrvatske države; 2)Banska čast; 3)Prekretnice u gospodarstvu; 4)Hrvatsko-mađarski odnosi 1848.-1849.; 5)Ustanove u doba dualizma; 6)Rubne zone i pogranični krajevi; 7)Nacionalno buđenje kod Hrvata i Mađara i katolička crkva; 8)Mađarsko-hrvatski kulturni dodiri.

Nikola Benčić